

СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ

Филолошко-уметнички факултет Крагујевац
СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ
Зборник радова са X међународног научног скупа
одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу
(23–25. X 2015)

Књига I

ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТИ

Уређивачки одбор

Радомир Томић, редовни професор (декан)
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Милош Ковачевић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Драган Бошковић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Бранка Радовић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Сања Пајић, ванредни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Анђелка Пејовић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Владимир Поломац, ванредни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Никола Бубања, доцент
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Часлав Николић, доцент
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Мирјана Мишковић Луковић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Катарина Мелић, ванредни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Персида Лазаревић ди Ђакомо, редовни професор
Универзитет „Г. д Анунцио“, Пескара, Италија
Др Ала Татаренко, ванредни професор
Филолошки факултет Универзитета „Иван Франко“, Лавов, Украјин
Др Зринка Блажевић, ванредни професор
Филозофски факултет, Загреб, Хрватска
Др Миланка Бабић, ванредни професор
Филозофски факултет, Универзитет Источно Сарајево, Босна и Херцеговина
Др Михај Радан, редовни професор
Факултет за историју, филологију и теологију, Темнишвар, Румунија
Др Димка Савова, редовни професор
Факултет за словенску филологију, Софија, Бугарска
Др Јелица Стојановић, редовни професор
Филозофски факултет, Никшић, Црна Гора

Уредници

Др Милош Ковачевић, редовни професор (одговорни уредник)
Др Јелена Петковић

Рецензенти

Др Милош Ковачевић, редовни професор (Крагујевац)
Др Миријана Мишковић Луковић, редовни професор (Крагујевац)
Др Анђелка Пејовић, редовни професор (Крагујевац)
Др Никола Рамић, ванредни професор (Крагујевац)
Др Сања Ђуровић, ванредни професор (Крагујевац)
Др Милка Николић, доцент (Крагујевац)
Др Јелена Петковић, доцент (Крагујевац)
Др Јелена Даниловић Јеремић, доцент (Крагујевац)
Др Светлана Терзић, доцент (Ужице)

СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ
Зборник радова са X међународног научног скупа
одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу
(23–25. X 2015)

Књига I

ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТИ

Крагујевац, 2016.

ПРВА ДЕЦЕНИЈА: МЕЂУНАРОДНИ НАУЧНИ СКУП СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ

Десет година Међународног научног скупа *Српски језик, књижевност, уметност*.

Десет година током којих је овај скуп пресудно обележио академску и научну јавност наше земље.

Десет година, преко хиљаду и пет стотина учесника, научника и академских делатника из земље и иностранства, и једна деценија тако убрзане модернизације мишљења.

Десет година чији је резултат, може се рећи, несхватљив: двадесет и девет зборника, цела библиотека научних радова, успостављање Филолошко-уметничког факултета као једног од најужбудљивијих, ако не и најужбудљивијег научног центра на домаћој, регионалној и европској научној мапи, и утврђивање крагујевачке филологије и теорије уметности као незаобилазне за осавремењивање наше науке.

Само је десет година било потребно да се изгради једна модерна, жива, одговорна и вредна академска и научна заједница.

Само десет година да се немогуће догоди.

Велики моменат.

А све то је покренуто 2006. године, када су, уз помоћ Скупштине града Крагујевца, професори са Филолошко-уметничког факултета у Крагујевцу и Филолошког факултета у Београду утемељили овај скуп, тада, са четрдесетак учесника, више националног типа. И већ у идућој години, скуп добија међународни карактер, своје „име” и структуру (лингвистички, књижевноантрополошки и уметнички (музичко-теоријски) део), и, у проблемско-тематском смислу, свој модернизацијски карактер. Захваљујући проф. др Милошу Ковачевићу, проф. др Бранки Радовић и проф. др Драгану Бошковићу, уз подршку тадашег декана ФИЛУМ-а, проф. Слободана Шетића и Скупштине града Крагујевца, 2007. године Међународни научни скуп *Српски језик, књижевност, уметност* бива подржан и од Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, добивши неприкосновено место у нашем научном животу. Од 2010. године укључен у истраживачки програм пројеката основних истраживања Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (*Динамика структуре савременог српског језика и Друшћивене кризе и савремена српска књижевност и култура: национални, регионални, европски и глобални оквир*), овај Међународни научни скуп постаје изазован и незаобилазан топос истраживача из земље, региона (Хрватске, Словеније, Бугарске, БиХ, Црне Горе, Македоније), европских научних и академских центара (Пољске, Аустрије, Француске, Украјине, Немачке, Италије, Шпаније, Велике Британије, Холандије, Русије, Мађарске итд). Наредне, 2011. године, захваљујући проф. др Сањи Пајић, у оквиру уметничког дела скупа отворена је секција из историје уметности, чиме је концепција скупа заокружена, чији просек учесника по скупу износи 150.

Из године у годину промовишући савремену и актуелну научну проблематику и истовремено савремену теоријску мисао, Међународни научни скуп *Српски језик, књижевност, уметност* се наметнуо као иновативан, програмски окренут

савремености и будућности, истовремено уважавајући све традиционалне вредности. Филолошки, теоријско-уметнички, културолошки и друштвено изазован, он је постао покретач нових проблемских целина и нових теоријских могућности. У оквиру сваког од делова скупа отварања је и сваке године проширивана и на допуњавана актуелна лингвистичка, књижевна, теоријска, уметничка, антрополошка, друштвена и културолошка проблематика, чиме је скуп једноставно омогућио да се захтеви времена у којем живимо, као и померање научних интересовања, остваре у пуном обиму, и да се смисао хуманистике деликатно развије, те да се из новог угла сагледају и границе и могућности знања, друштва и културе данас. Зато и јесмо поносни чињеницом да је оно што је овим скупом створено и остварено превазишло сва не само наша очекивања, као и да оно чему је посвећено ових десет година ентузијазма, стрпљења и стваралачке снаге сада више не припада само ФИЛУМ-у. Да је баш те 2006. године било потребно створити баш овај и овакав скуп. Да је оно што смо сањали постало више од реалности. Данас је то скуп чији се резултати с уважавањем прате и очекују унутар најшире научне и академске јавности; данас је то прворазредни научни догађај, најпријатнијих колегијалних и пријатељских расположења; данас и овде несебично се дели радост окупљања, научних, теоријских, филолошких и уметничких истраживања; данас смо део најквалитетније академске традиције у нашој земљи.

Прошлогодишњи, јубиларни, десети по реду Међународни научни скуп *Српски језик, књижевност, уметност*, одржан 23–25. октобра 2015. године и усмерен на проблематику која је најближе повезана са називом скупа (језик – књижевност – уметност), окупио је импресиван број учесника из земље и иностранства – две стотине. Лингвистичка тема тог десетог јубиларног скупа била је *Језик, књижевност и уметност*, књижевна – *Књижевност, језик, уметност: Rock 'n' Roll*, док је тема уметничког дела скупа, који укључује музичко-теоријске области и области историје уметности, била: *Уметност, језик и књижевност*.

Ово трокњиже прихваћених и рецензираних радова са прошлогодишњег скупа већ само за себе говори о квалитету, значају и труду учесника, али и скупа, и, као и зборници из претходних година, остаће незаобилазна литература свима онима који своје научне интересе посвећују лингвистици, литератури, музици, културологији. Сматрајући и ово трокњиже научно веома успешним, у што ће се, сигурни смо, уверити сви који се њим буду користили, захваљујемо свима који су са неизмерним ентузијазмом и прошле и свих претходних десет година радиле на организовању и унапређењу Међународног скупа *Српски језик, књижевност, уметност*.

Остаје на крају, али је по значају на самоме почетку, да по десети пут изразимо захвалност свима онима који су били део нашег научног скупа и који су тако део ваше и наше заједничке традиције. И да вас подсетимо да од ове 2016. године и једанаестог скупа са вама отварамо нову деценију ваших и наших успеха.

Крађујевац, октобра 2016.

*Проф. др Милош Ковачевић
Проф. др Драган Бошковић*

ЈУБИЛАРНА, ДЕСЕТА ЛИНГВИСТИЧКА КЊИГА ЗБОРНИКА СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ

На ФИЛУМ-у је од 29–31. октобра 2015. одржан јубиларни Десети међународни научни скуп *Српски језик, књижевности, уметности*, на коме је лингвистичка тема била: *Језик, књижевности и уметности*. Та тема део је проблема-тике пројекта 178014: *Динамика структура савременог српског језика*, који се у оквиру основних истраживања изводи на ФИЛУМ-у, а финансира га Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. Циљ је био да се расветли улога језика као најзначајније комуникативне компоненте и из аспекта његовог статуса у књижевности, тј. да се објасне функције језика у књижевности као вербалној уметности. Тај аспект језика као темеља комуникације и језика као медија књижевности у суштини је подразумевао разматрање међуодноса комуникативне и поетске функције језика, или конкретније речено: разматрање међуодноса књижевног (или стандардног) језика и језика књижевности у синхроној и дијахроној перспективи. С друге стране, тема је подразумевала и разматрање језика као вербалног система комуникације и невербалних језика уметности, пре свега музике и сликарства.

Тема међуодноса *језика, књижевности и уметности* на скупу је анализирана у оквиру десет подтема: 1. Језик и вербалне уметности (књижевност, филм, позориште...); 2. Језик и невербалне уметности (ликовна уметност, музика...); 3. Језик у књижевности и језик књижевности; 4. Комуникативни језик и поетски језик; 5. Језик у поезији и поетски језик; 6. Уметничка употреба различитих језичких идома (дијалеката, жаргона, фразеологизама, неологизама, професионалних језика...); 7. Уметничка транспозиција функционалних стилова (употреба функционалних стилова у њима неприпадајућим контекстима); 8. Комбиновање елемената вербалног и невербалних језика у уметничке сврхе (нпр. сигнализам, сликовна поезија, *carmina figurata*...); 9. Преводиво и непреводиво у уметничкој употреби језика: проблем превођења књижевноуметничких текстова, и 10. Стилистичка маркираност и немаркираност свих типова језичких јединице

У разради дате опште теме – у оквиру наведених десет подтема, од којих су све рефератима биле захваћене – била су пријављена 55 реферата са шездесет учесника. Референти су били лингвисти из свих универзитетских центара Србије, са института, али и из других земаља: Бугарске, Црне Горе, и Босне и Херцеговине. Од 55 пријављених реферата на скупу је поднесено 46 реферата, међу којима су 36 реферата поднели референти из Србије (са филозофских и филолошких, педагошких и учитељских факултета, као и језичких института), док је 10 референата било из иностранства (Бугарске, БиХ и Црна Гора).

У зборнику који се ево сад појављује пред читаоцима, пре свега филолозима различитих научних оријентација, штампано је 37 реферата.

У рефератима су, применом различитих лингвистичких метода, разматрани готово сви аспекти међуодноса *језика, књижевности и уметности*, од теоријског осветљења, преко анализе у јединицама различитих нивоа (морфолошком, лексичком, синтаксичком, текстуалном), и у различитим идиомима – у књижевном језику, дијалектима, жаргонима, аргоу, и посебно у књижевноуметничком стилу стандардног језика. Највећи број реферата разматрао је проблематику а) језика у књижевности и језика књижевности, б) стилистичке маркираности и

немаркираности различитих типова језичких јединица, в) комуникативног и поетског језика, г) уметничке транспозиције функционалних стилова, д) преводивог и непреводивог у превођењу књижевноуметничких текстова, и ђ) односа језика вербалних и невербалних уметности. Свака од тих тема нашла је место и у штампаним рефератима што их доноси лингвистичка књига зборника.

Штампани реферати су показали да је тема међуодноса *језика, књижевности и уметности* била врло захтевна, али и захвална за анализу, јер је отворила велики број питања, посебно из аспекта српскога као полазног језика анализе, понудила доста нових научних одговора, тако да ће резултати који које доноси овај зборник бити темељ и значајан подстрек разради многих досада неотвараних питања, али и питања за која су учесници понудили нове методе и критеријуме анализе.

Крајујевац, октобра 2016.

Уредник

САДРЖАЈ

ПРВА ДЕЦЕНИЈА:

МЕЂУНАРОДНИ НАУЧНИ СКУП

СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ / 5

ЈУБИЛАРНА, ДЕСЕТА ЛИНГВИСТИЧКА КЊИГА ЗБОРНИКА

СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ / 7

Милош М. КОВАЧЕВИЋ

КЊИЖЕВНИ ЈЕЗИК И ЈЕЗИК КЊИЖЕВНОСТИ / 15

Јелена Р. ЈОВАНОВИЋ СИМИЋ

ПОЕТИЗАЦИЈА ПОЛИТИЧКОГ ДИСКУРСА

У РОМАНИМА Д. ЋОСИЋА / 33

Јелена СПАСИЋ и Илијана ЧУТУРА

ГОВОРНА КАРАКТЕРИЗАЦИЈА ЛИКОВА У ХУМОРИСТИЧНО-

САТИРИЧНОМ СТРИПУ *СТОЈАДИН* / 47

Милка В. НИКОЛИЋ

УПОТРЕБА РАЗЛИЧИТИХ ЈЕЗИЧКИХ ИДИОМА У РОМАНУ

ВРЕМЕ КОКОШКИ ДОБРИЛА НЕНАДИЋА / 61

Веселина В. ЂУРКИН

О ЈЕЗИКУ И СТИЛУ РАДОВАНА БЕЛОГ МАРКОВИЋА / 73

Тања З. РУСИМОВИЋ

СТИЛИСТИЧКА (НЕ)МАРКИРАНОСТ ФОРМАЛНОГ АНТЕЦЕДЕНТА

СУПСТАНТИВНЕ РЕЛАТИВНЕ КЛАУЗЕ СА РЕЛАТИВИЗАТОРОМ *КО* / 91

Тијана В. АШИЋ и Милана Л. ДОДИГ

ОСОБЕНОСТИ ПСЕУДОФИНАЛНИХ ОБРТА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ / 105

Радивоје М. МЛАДЕНОВИЋ

ДИЈАЛЕКАТСКА ОСНОВИЦА ЈЕЗИКА МЕМОАРСКЕ

ПРОЗЕ ГЕРАСИМА ЗЕЛИЋА / 115

Никола И. РАМИЋ

ЕНЦИКЛОПЕДИЗАМ У ДИЈАЛЕКАТСКИМ РЈЕЧНИЦИМА / 129

Неђо ЈОШИЋ

ЗБИРКЕ РИЈЕЧИ С ПОДРУЧЈА ШУМАДИЈСКО-ВОЈВОЂАНСКИХ ГОВОРА

И ЊИХОВО МЈЕСТО МЕЂУ ИЗВОРИМА РЕЧНИКА САНУ / 137

Сања Ж. ЂУРОВИЋ

ПРЕФИКСАЛНЕ ТВОРЕНИЦЕ СА ПОЛУ- У „ДНЕВНИКУ

САМОЋЕ” ВИДОСАВА СТЕВАНОВИЋА / 145

Росица СТЕФЧЕВА

О ПАРТИКУЛАМА СА ЗНАЧЕЊЕМ ОГРАНИЧАВАЊА У БУГАРСКОМ И

СРПСКОМ ЈЕЗИКУ (на материјалу функционисања партикуле *само*) / 153

Тања ТАНАСКОВИЋ

ВЕРБАЛИЗАЦИЈА СТЕРЕОТИПА У РОМАНУ *ПЕТРИЈИН*

ВЕНАЦ ДРАГОСЛАВА МИХАИЛОВИЋА / 167

Јелена М. СТЕВАНОВИЋ

ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКЕ ОСОБЕНОСТИ ЈЕЗИКА
ПРИПОВЕДНЕ ПРОЗЕ ПЕТРА КОЧИЋА / 179

Бојана ВЕЉОВИЋ

ВРЕМЕНСКИ ТРАНСПОНОВАНИ ГЛАГОЛСКИ ОБЛИЦИ
ЗА ОБЕЛЕЖАВАЊЕ ПРОШЛИХ РАДЊИ У РОМАНУ
БЕСТЈЕЛЕСНА БРАНКА БРЂАНИНА БАЈОВИЋА / 189

Светла РУСКОВА ЋЕРМАНОВИЋ

ЕКВИВАЛЕНТИ БУГАРСКОГ АОРИСТА И БУГАРСКОГ ИМПЕРФЕКТА У
СРПСКОМ ЈЕЗИКУ (НА ПРИМЕРИМА ИЗ КЊИЖЕВНИХ ТЕКСТОВА) / 205

Јадранка Ж. МИЛОШЕВИЋ

УПОТРЕБА АОРИСТА У РОМАНУ СУМЊА У
БИОГРАФИЈУ РАДОСЛАВА БРАТИЋА / 219

Димка САВОВА

ОСОБИНЕ КЊИЖЕВНОУМЕТНИЧКОГ СТИЛА У ПРИПОВЕЦИ
ВЕЉКА ПЕТРОВИЋА „ГОРЧА ПОСИЛНИ“ / 229

Соња МИЛОВАНОВИЋ

СТИЛИСТИЧКИ ПОСТУПЦИ КОНТРАСТА И ЕЛИПСЕ У
ПЕСНИЧКОЈ ЗБИРЦИ ОКРИЉЕ НОВИЦЕ ТАДИЋА / 239

Ана М. ЈАЊУШЕВИЋ ОЛИВЕРИ

ИНТЕНЗИФИКАЦИЈА СИНТАКСИЧКИХ ЈЕДИНИЦА
ИНТОНАТИВНИМ ИЗДВАЈАЊЕМ / 247

Сања З. МИЛАДИНОВИЋ

КОНЦЕПТИ МУДРОСТ И ЛУДОСТ У ВУКОВИМ ПОСЛОВИЦАМА / 255

Гордана Д. ДИМКОВИЋ ТЕЛЕБАКОВИЋ

СТИЛСКА ОБЕЛЕЖЈА СРПСКОГ ЈЕЗИКА У ПОСЛОВНОМ
КОМУНИЦИРАЊУ ИМЕЈЛОМ / 263

Маршин С. СТЕФАНОВ

ФУНКЦИОНАЛНОСТИЛСКА „СЛОЈЕВИТОСТ“
РОМАНА КАНЦЕ МАРКА ВИДОЈКОВИЋА / 273

Марко ЈАНИЋИЈЕВИЋ

ОДНОС ПОЕТСКЕ И КОНВЕНЦИОНАЛНЕ МЕТАФОРЕ У НАСЛОВИМА
БИОГРАФСКИ УСМЕРЕНИХ ИНТЕРВЈУА: КОГНИТИВНИ ПРИСТУП / 285

Драгана Т. ВЕЉКОВИЋ

УПОТРЕБА РАЗГОВОРНОГ СТИЛА У СРПСКИМ
ШТАМПАНИМ МЕДИЈИМА / 295

Гергана ПЕТКОВА

СРЊСКИ ЖЕНСКИ ЛИЧНИ ИМЕНА, ОБРАЗОВАНИ
ОТ РИМСКИ ПРЕНОМЕН / 309

Милена НЕЦОВА

АНГЛИЈСКИ ФАМИЛНИ ИМЕНА, МОТИВИРАНИ ОТ НАЗВАНИЯ НА
ЛИЦА, ЗАЕТИ В ОБРАЗОВАНИЕТО И ДУХОВЕНСТВОТО
(В СЪПОСТАВКА С БЪЛГАРСКИ И СРЊСКИ) / 317

Жељка БАБИЋ

ПОЕТСКО КРОЗ ПРИЗМУ ЛИНГВИСТИКЕ: ПРЕВОД КАО
ВЈЕШТИНА, УМЈЕТНОСТ ИЛИ ОДЈЕК ДРУГОГ / 329

Јулијана ВУЧО и Оливера ДУРБАБА

ЈЕЗИЦИ, КЊИЖЕВНОСТ, КУЛТУРА И ФУНКЦИОНАЛНОСТ
ИЛИ КАКО СМISЛУ ДАТИ СМISАО / 343

Анђелка ПЕЈОВИЋ

'КРВ' КАО ФЕАЗЕОЛОШКА КОМПОНЕНТА У
СРПСКОМ И ШПАНСКОМ ЈЕЗИКУ / 357

Даница НЕДЕЉКОВИЋ

ПРИЛОШКИ ДЕКОМПОЗИТИ СА СТАТУСОМ СИНТАКСО- И
ТЕКСТОСТИЛЕМА У НЕМАЧКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ / 369

Нина МАНОЈЛОВИЋ

ПРОБЛЕМ ПРЕВОЂЕЊА СЛОБОДНОГ УПРАВНОГ И СЛОБОДНОГ
НЕУПРАВНОГ ГОВОРА СА СРПСКОГ НА ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК / 387

Елена Р. БАЈОВИЧ

РАЗВИТИЕ ТОРГОВО-ЕКОНОМИЧЕСКОЙ ЛЕКСИКИ В РУССКОМ
И СЕРБСКОМ ЯЗЫКАХ: НАЗВАНИЯ ТОРГОВЫХ ТОЧЕК (К
ВОПРОСУ О ПЕРЕВОДИМОСТИ / НЕПЕРЕВОДИМОСТИ) / 395

Нашаааа КИШ

НОМИНАЛИЗАЦИОНЕ СТРУКТУРЕ У ПОСЛАНИЦИ КАО ПОРУЦИ
ВЕРСКОГ ПОГЛАВАРА: ВЕРБАЛНИ И НЕВЕРБАЛНИ ЕЛЕМЕНТИ / 399

Светлана СЛИЈЕПЧЕВИЋ

ВЕРБАЛНО И НЕВЕРБАЛНО НА ПОЛИТИЧКИМ
ПЛАКАТИМА НА СРПСКОМ ЈЕЗИКУ / 407

Марина НИКОЛИЋ и Весна ЂОРЂЕВИЋ

МОДИФИКАЦИЈЕ ФРАЗЕОЛОГИЗАМА У СРПСКОЈ РЕП МУЗИЦИ / 423

Даница М. ЈЕРОТИЈЕВИЋ ТИШМА

СОЦИОЛИНГВИСТИЧКА АНАЛИЗА ТЕКСТОВА ХИП ХОП
ПЕСАМА НА ТЕРИТОРИЈИ БИВШЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ / 433

Марко ЈАНИЋИЈЕВИЋ¹
Државни универзитет у Новом Пазару
Нови Пазар

ОДНОС ПОЕТСКЕ И КОНВЕНЦИОНАЛНЕ МЕТАФОРЕ У НАСЛОВИМА БИОГРАФСКИ УСМЕРЕНИХ ИНТЕРВЈУА: КОГНИТИВНИ ПРИСТУП

У раду се из перспективе когнитивнолингвистичке теорије, укључујући теорије појмовне интеграције и појмовне метафоре, разматра фигуративност поетске и конвенционалне метафоре у насловима књига разговора са истакнутим културним посленицима публикованим у колекцији „Одговори” аутора Милоша Јевтића. Утврђују се појмовни и језички механизми којима су добијене фигуративне метафоре, као и они који одвајају конвенционалне од правих поетских метафора. Степен фигуративности се објашњава с обзиром на различите факторе: сложеност мреже појмовне интеграције, (не) типичност везе појмовних домена, (не)конвенционалност употребљених језичких израза тих појмовних веза, и др.

Кључне речи: поетска метафора, конвенционална метафора, когнитивна лингвистика, интервју, наслови

1. Увод

Предмет рада је однос поетске и конвенционалне метафоре, посматран у насловима дијалога који сачињавају колекцију „Одговори”. Реч је о колекцији биографски усмерених, махом припремљених интервјуа новинара и публицисте Милоша Јевтића са истакнутим, углавном српским, културним радницима, штампаних у, досада, око 200 књига, у почетку изворно радијских („Гост Другог програма” Радио Београда). Основни циљ је објашњење степена фигуративности у насловима, имајући у виду достигнућа когнитивнолингвистичке теорије, пре свега теорије појмовне интеграције (енгл. *conceptual blending/integration theory*).

У теоријама метафоре традиционално се разликују поетске или живе метафоре од конвенционалних или мртвих метафора, које су честом употребом изгубиле оригиналност и постале део лексикона. Међутим, то разликовање не може се увек оштро и јасно применити, а однос између категорија креативних, живих, конвенционалних и мртвих метафора показује се сложенијим него што се традиционално сматрало, на шта скрећу пажњу нпр. Лејкоф и Тарнер (1989: 128–130).

Као битне специфичности поетске метафоре у односу на лексикализовану, тј. полисемију, наводе се естетски, субјективни, сингуларни, несистемски карактер и контекстуална условљеност поетске метафоре (в. Ковачевић 2000: 30). Кад је реч о језичким формама којима се реализује метафорички појам, Ковачевић (2000) осим лексичке форме издваја и следеће: предикативе, апозитивне синтагме, полусложенице, зависне, посебно беспредлошке генитивне синтагме, као и реченице.

1 trupko@outlook.com

Полазећи од Лејкофових (1987) и Гоутлијевих (1997) категоризација, као и критеријума корпусне лингвистике, Алис Деигнан (2005) класификује метафором мотивисане језичке изразе према степену метафоричности на: иновативне, конвенционализоване, мртве и историјске. На једном крају су иновативне метафоре, које она идентификује у значењима речи која се појављују мање од једанпут у хиљаду појављивања те речи. На другом крају су историјске, представљене значењима изворно насталим метафоричком екстензијом дословног значења, које је отада изашло из употребе. Разликовање конвенционалних и мртвих метафора одговара Гоутлијевом (1997) разликовању истрошених (енгл. *tired*) и неактивних (енгл. *sleeping*) метафора, на основу тога да ли говорници призивају у свести дословно значење, што је случај код конвенционалних, или не, што је случај код мртвих метафора. Односно, када се дословно значење перципира као централније од метафоричког, реч је о конвенционалној метафори (Деигнан 2005: 39–42).

Међутим, како констатује Д. Кликовац (2004: 101), фигуративност неког израза не потиче нужно од његове иновативности, већ од степена разрађености, односно конкретизације метафоре. Штавише, Лејкоф и Тарнер (1989: 67) сматрају да „поетска мисао користи механизме свакодневне мисли, али их проширује, разрађује и комбинује на начине који превазилазе свакидашње”. Са становишта теорије појмовне метафоре, проширивање се објашњава као увођење новог елемента у изворном појмовном домену, док елаборација (развијање) захвата већ постојећи појмовни елемент на неконвенционалан начин (Лејкоф и Тарнер 1989: 67, 71; в. Кевечеш 2010а: 53). Комбиновање подразумева образовање композитних појмовних метафора од конвенционалних на неубичајан начин (Лејкоф и Тарнер 1989: 71). Кевечеш (2010б) издваја и случај где различити контекстуални чиниоци (језички контекст, заједничка знања, непосредни културни контекст, те друштвена и физичка средина) узрокују иновативне метафоре.

Конвенционалне метафоре разликоваћемо према степену конвенционалности, за шта ће нам послужити и електронски *Речник српског језика* (ЕРСЈ) и актуелнији једнотомни *Речник српског језика* (РСЈ), као и претрага метафоричких израза на интернету путем Гугловог претраживача ради утврђивања уобичајености метафора у употреби, уз објашњење конвенционалности/фигуративности на основу когнитивних и језичких параметара. Тешкоћу у интерпретацији, пре свега иновативнометафоричких, наслова, дакако, представља њихова сажетост, тачније недостатак неметафоричког оквира, при чему се и из сам их текстова разговора и преписке саговорника намеравана значења наслова некад само дају наслутити.

М. Тарнер констатује да проучавање фигуре, као једног од најстаријих објеката знања у наукама о човеку, и даље остаје тек у зачетку (Тарнер 1998: 83). Он показује да и дословни и фигуративни језик у основи имају суштински исте когнитивне операције, а да изазивају различит ефекат у зависности од: (а) степена укоренености појмовне везе и релативног статуса повезаних елемената, као и (б) степена укоренености језичких израза употребљених за евоцирање тих веза (исто: 62–64). Са становишта теорије појмовне интеграције фигуративни су језички изрази засновани на тзв. мрежама заједничке топологије (енгл. *shared topology network*) – једностраним (енгл. *one-sided network*) и двостраним мрежама (енгл. *two-sided network*) интеграције (исто: 68–69).

Појмовна интеграција (в. схему 1) је базична когнитивна операција која се изводи над два ментална простора (поредива са изворним и циљним доменом у

С обзиром на давање посебног значаја професионалним и другим гледиштима интервјуисаних, ништа ређа није ни тзв. примарна² појмовна метафора знање је виђење, као у уобичајеним примерима: *Погледи [Хенада Симића]*, *Сагледавања [Драгослава Букановића]*, *Виђења [Милоша Јовановића]*, *Огледања [Ђоке Стојицића]*, *Славистички погледи [Богдана Терзића]*. За нијансу мање конвенционални су примери *У видокрућу [Чедомира Мирковића]* и *Психолошки видици [Жарка Требежанина]*, услед употребе лексеме *видик/видокрућ*, чију одговарајућу семантичку реализацију ЕРСЈ и РСЈ означавају као фигуративну, за разлику од одговарајуће семантичке реализације, рецимо, глагола *видети*.

Домен путовања као изворни, а сазнавања као циљни (метафора сазнавање је путовање) заступљени су у насловима *Полазишћа [Бранка Појовића]* и *Језички путокази Егона Фекеће*. Први илуструје конвенционалну метафору – заступљену семантичку реализацију лексеме *полазишће* РСЈ наводи као фигуративну ('... основа за неко мишљење, гледиште ...'). Сродна је метафора у наслову *Исходишћа [Дејана Медаковића]*, која већ представља мртву метафору; ЕРСЈ, нпр. као примарну семантичку реализацију лексеме *исходишће* наводи 'место одакле нешто потиче, где се нешто ствара, појављује, излази; полазна тачка, полазиште', а за секундарну упућује на значење лексеме *излаз*, што да постоји очувано дословно значење (односно, није реч о историјској метафори), али је периферно у односу на метафоричко.

Наслов *Језички путокази Егона Фекеће*, у смислу Лејкофа и Тарнера (1989), елаборира метафору сазнавање је путовање изражавајући конкретнију метафору сазнавање (путем) језика је путовање. Фигуративност наведеног наслова може се поткрепити са становишта појмовне интеграције у том наслову, у којој интегрисани простор наслеђује од оба улазна простора елементе организационог оквира. Очито, из једног простора преузет је појам језичког, а из другог појам путоказа, тако да је реч о двостраној мрежи интеграције. Ипак, у датом примеру фигуративност није на високом нивоу услед конгруентности наведених појмова, који имају надређену категорију знаковног.

Метафоре за живот укључују и изворни домен игре, у примеру *Животна игра Ласла Пајшакија*, са ниским степеном фигуративности (уп. и Тарнер 1998: 63), живот је игра. Такође, на домен живота прсликан је и конкретнији изворни појмовни домен циркуса (живот је циркус; уп. и Добровољски 2007: 803), у нешто фигуративнијем примеру *Циркус Александра Луковића*, где је реч о сликару који у својим делима живот представља као циркус. Нешто виши степен фигуративности у другом примеру је сразмери је са већом специфичношћу појма *циркаса*. Мада ЕРСЈ не бележи 'живот' као фигуративно значење лексеме *циркус*³, резултати интернет претраге путем, рецимо, Гугла за тачан израз *животи је циркус* броје преко 4000 резултата (енгл. *life is a circus* чак око пет милиона), што сведочи о прилично високом степену конвенционалности и тог примера.

Уобичајена метафора домен живота/рада је област (нпр.: *области здравства*, *поље друштвено-хуманистичких наука*, и сл.) реализована је различитим степенима фигуративности у зависности од степена укоренености употребљених језичких израза за евоцирање појмовнометафоричке везе. Наслови *Поља животића*,

2 Примарна (појмовна) метафора, као термин који је увео Ц. Грејди, означава метафору која проистиче директно из корелација у искуству, и може се удруживати са другим примарним метафорама да образује сложене метафоре (в. нпр. Кевечеш 2010).

3 Бележи, рецимо, фигуративна значења 'забаван призор, неозбиљна представа; збрка, метеж'.

Предели славистике, Територија читања тим редом илуструју узлазну градацију фигуративности, при чему консултовани речници бележе одговарајуће семантичке реализације лексема *поље* и *предео* као фигуративне, а одговарајуће семантичке реализације лексеме *територија* уопште не бележе. Такође, сама појмовна веза између територије и читања је некарактеристична (за разлику од, нпр., *територија шужилаштва*), и од наведених метафоричких израза *територија читања* је најмање карактеристичан. Фигуративност тог израза се може објаснити, у смислу Лејкофа и Тарнера 1989, као последица механизма елаборације конвенционалне метафоре домен живота/рада је област (где је неконвенционално разрађен постојећи појам домена живота/рада). Најзад, сви резултати интернет претраге за тачан израз *територија читања*, са својим падежним облицима, везани су управо за догичну књигу, тако да и корпусни критеријум сугерише да је реч макар о реткој, ако не иновативној, метафори.

Наслов *Верник поезије*, мотивисан је значајном улогом религије у животу и раду интервјуисаног, књижевника Драгана Лакићевића. Са становишта стандардне теорије појмовне метафоре (Лејкоф и Тарнер 1989; Лејкоф и Џонсон 2003) метафора тог наслова би се објашњавала као елаборација метафоре посвећеност је вера (чију конвенционалност могу потврдити примери као *полиптичка вера*). То би, међутим, оставило појам верника само као фигуративан, што би запоставило битан аспект интервјуисаног. Са становишта теорије појмовне интеграције, у том наслову имамо интеграцију бар појмовних простора вере и поезије (схема 2), чији однос карактерише међупросторно пресликавање између њихових одговарајућих елемената. Тако се у интегрисаном простору интеграцијом појмова вере и поезије добија амалгам вера/поезија (*'вера поезије'*), те интеграцијом верника и поете настаје верник/поета (*верник поезије*). Посвећеност је заједничка двама улазним просторима, па у амалгаму имамо и посвећеност вери/поезији. У питању је двострана мрежа интеграције, будући да су на интегрисани простор пројектовани елементи организационог оквира оба улазна појмовна простора, и вере и поезије, који су на тај начин здружени у интегрисаном простору.

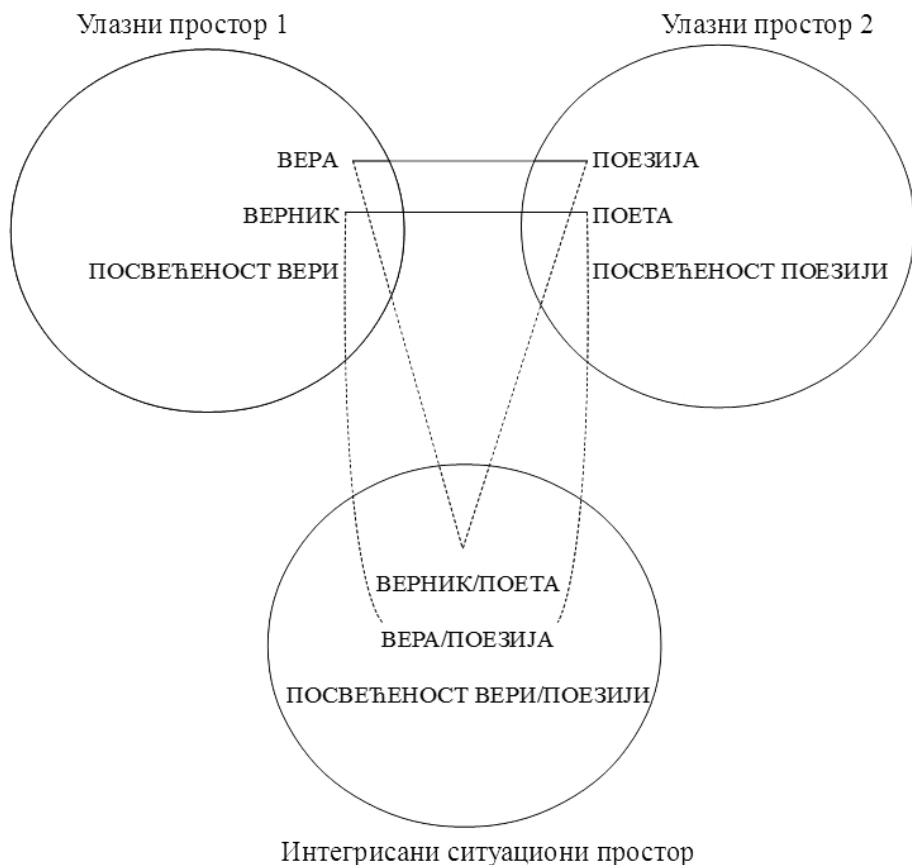

Схема 2. Интеграциона мрежа *Верник поезије*.

И наслов *Колевка реке: разговори са Бошком Карановићем* изгледа инспирисан делом уметника, на чијим сликама су неретко пејзажи уз реке. Са становишта Лејкофа и Донсона (1989), метафорички израз *Колевка реке* се може добити комбинацијом и елаборацијом појмовних метафора живот је река и река је особа (персонификација реке)⁴, које се иначе појављују као конвенционалне (нпр. *животи брзо проишче*, односно *глава реке*). У одговарајућој појмовној интеграцији постоје бар три улазна простора: човековог пребивалишта, реке и животног дела. Више улазних простора у директној је сразмери са вишим степеном креативности, а самим тим и фигуративности. У улазном простору човековог пребивалишта су колевка и напуштање колевке, улазни простор реке укључује извор и протицање, док су елементи улазног простора животног дела и порекло и стварање дела. У схеми 3 дате су кореспонденције између њих, с тим што су (судећи по ономе што је изражено у наслову, као и самим разговорима) на интегрисани простор селективно пројектовани елементи оквира два улаза: човековог пребивалишта и реке, речју: колевка, река и протицање. Значи, интегрисани

⁴ Наведене метафоре представљају конкретизацију метафора живот је кретање (уп. живот је путовање), односно природни пејзажи су особе (коју показује Ларсон 2008).

су: (а) пребивалиште, река и животно дело, а као резултат њихове интеграције у интегрисаном простору добија се река; (б) колевка, извор и протицање, тако да се на интегрисани простор пројектује само колевка, (в) напуштање колевке, протицање и стварање дела, од којих се на интегрисани простор пројектује протицање (као инхерентно својство реке).

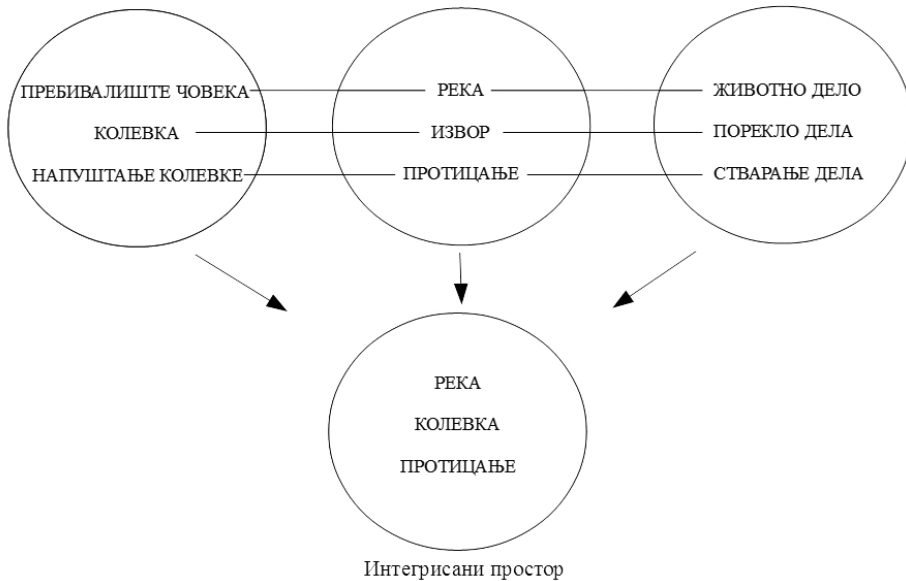

Схема 3. Интеграциона мрежа *Колевка реке*.

Наслов *Неуздрмано небо: разговори са Дејаном Медаковићем* инспирисан је саговорничковим животним погледима⁵ и представља сложену метафору изражену у форми конгруентне синтагме. Могао би се објашњавати као комбинација (конвенционалних) појмовних метафора, надасве метафора ред је стабилност (уп. метафору апстрактни сложени системи су грађевине, коју бележи, рецимо, Кевечеш 2010а), односно несрећеност је нестабилност⁶, и природни (универзални/божански) поредак је небо⁷. Такав приступ није погодан за објашњење све метафоричке комплексности датог наслова, која потиче од интеграције више појмовних домена. Схема 4 моделује ту интеграцију, укључујући три улазна простора – домена: (а) небеско пространство, (б) вредносно-идејни поредак, са појмовима универзалних вредности, релативизације вредности и моралног ослонаца као елементима, и (в) потпора, која укључује појмове подупртог, уздрманости и

5 Уп. Подсећајући да књига носи наслов 'Неуздрмано небо', који је преузет из метафоре античког писца, као антитеза релативизацији свега у овоземаљском животу, [професор Миодраг] Јовановић износи Медаковићево запажање да се у животу мора достићи једна константа, архимедовски ослонац, „барем да не уздрмамо небо”. Према оцени Миодрага Јовановића, „овакве књиге, са оваквим питањима и одговорима, овакви људи су стајне, упоришне тачке, да се небо над нама одиста не уздрма” (Karanović, Z. *Novo izdanje „Partenona”*. <<http://www.knjizara.com/Neuzdrmano-nebo-Milos-Jeftic-90406>>. 26. 3. 2016).

6 Може се верификовати, рецимо, и свакодневним изразима (*не*)пољуљани односи, уравнотежен/лабилан човек.

7 Уп. секундарну семантичку реализацију лексеме *небо*: 'бог, божја воља, божја промисао' (ЕРС).

ослонца. Њихове односе карактеришу међусобне кореспонденције између појмова неба, универзалних вредности, и стања подупртости, затим између релативизације вредности и уздрманости, као и између моралног ослонаца и ослонаца. У интегрисани простор пројектовани су подупрто небо, уздрманост и (морални) ослонац, тако да су селективно укључени елементи чак три улазна простора, што за последицу даје веома висок ниво фигуративности.

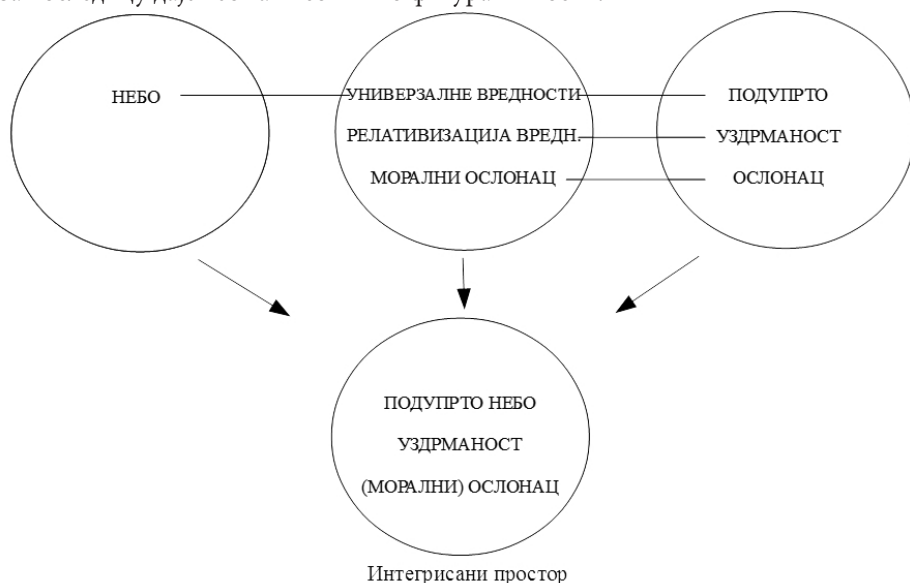

Схема 4. Интеграциона мрежа *Неуздрмано небо*.

Наведени примери *Територија чишћања*, *Верник поезије* и *Колевка реке* представљају иновативне, у правом смислу поетске, метафоре, што се потврђује, пре свега, сложеносту појмовне интеграције, укључујући тип мреже интеграције, али и број улазних појмовних простора (у примеру *Колевка реке*), а (у примеру *Територија чишћања*) и (не)карактеристичном везом појмовних структура, те (не)типичношћу језичких израза употребљених за евоцирање те везе. Наслов *Неуздрмано небо*, осим што има најсложенију мрежу појмовне интеграције од разматраних, висок ниво фигуративности постиже и својеврсном таутологијом, јер као што *небо* буквално није подложно *уздрмавању* (по дефиницији је *неуздрмано*), ни (подразумевани) универзални вредносно-идејни поредак није подложен релативизацији. Такође, наслови *Колевка реке* и *Неуздрмано небо* могу се сматрати и алегоричним, будући да не садрже неметафорички употребљене лексеме, односно њихов неметафорички оквир налазимо тек у самим дијалозима.

3. Закључци

Употребу метафоре у анализираним насловима, природно с обзиром на функцију наслова, условљава сама тема разговора, а често неки карактеристични моменти дела интервјуисаних, дакле онај тип Кевичешових (2010б) мотивишућих контекстуалних фактора метафора који представља знање о главним елементима дискурса, саговорницима и теми. Заправо, у случају датог дискурса, с обзиром на његову биографску оријентацију, знање о теми подудара се са

знањем о саговорнику. Притом су фигуративнији они наслови који ближе оцртавају саговорника (нпр. *Верник поезије*) и његово дело од оних мање-више генеричких (нпр. *Кораџи живоџа*).

У грађи су заступљени наслови различитог релативног степена фигуративности. Већина је тзв. дословних, тј. нефигуративних, метафора, углавном конвенционалних, уз понеку мртву. Међу њима је највише идентификовано случајева појмовних метафора живот је путовање и знање је виђење, у складу са типом датог жанра и избором саговорника. Међу фигуративним метафорама опет је већина конвенционална, а мањи је број иновативних, тј. правих поетских метафора. У фигуративним насловима изражена је комбинација референцијалне/информативне и естетске/поетске функције, карактеристична за дати жанр, чији је међуоднос, дакако, у сразмери према степену фигуративности наслова.

Показано је да сви идентификовани типови метафора у основи имају исте когнитивне операције, при чему су фигуративне појмовне метафоре најчешће добијене, у терминологији Лејкофа и Тарнера (1989), елаборацијом дословних, док неке креативније укључују и комбинацију појмовних метафора (*Колевка реке, Неуздрмано небо*). Ипак, тај приступ (стандардне теорије појмовне метафоре) не располаже одговарајућим експланаторним потенцијалом који би на задовољавајућ начин предвидео комплексније фигуративне изразе. Од примењених приступа најтранспарентнији и најобухватнији у објашњењу поетске креативности, поготово најкреативнијих примера, базиран је на теорији појмовне интеграције. Тако се показује да фигуративност зависи од сложености мреже појмовне интеграције, као и (не)типичности везе појмовних домена, те (не)конвенционалности употребљених језичких изразата тих појмовних веза, у Тарнеровом (1998) смислу.

Метафорички наслови, како дословни тако и фигуративни, изражени су највећим делом у облику (беспредлошких) генитивних синтагми, у којима је управни члан метафорички, а зависни неметафорички. У најфигуративнијим/најкреативнијим примерима зависни чланови су такође метафорички употребљени, тако да су у питању алегорични наслови.

ЛИТЕРАТУРА

- Гоутли 1997: Andrew Goatly, *The Language of Metaphors*, London: Routledge.
- Деигнан 2005: Alice Deignan, *Metaphor and Corpus Linguistics*, Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins.
- Доброволски 2007: Dmitrij Dobrovol'skij, Cognitive approaches to idiom analysis, in: Harald Burger (ed.), *Phraseologie/Phraseology*, Vol.2, Berlin: De Gruyter, 789–818.
- ЕРСЈ: *Речник српског језика*. <<http://www.srpskijezik.com>>. 1. 10. 2015.
- Кевечеш 2010а: Zoltán Kövecses, *Metaphor: A Practical Introduction* (2nd ed.), New York: OUP.
- Кевечеш 2010б: Zoltán Kövecses, Metaphor, creativity, and discourse. *D.E.L.T.A.*, 26/especial, 719–738.
- Кликовац 2004: Duška Klikovac, *Metafore u mišljenju i jeziku*, Beograd: XX vek.
- Ковачевић 2000: Милош Ковачевић, *Грамаџика и сџилисџика сџилских фиџура*, Крагујевац: Кантакузин.
- Ларсон 2008: Brendon M. H. Larson, Entangled biological, cultural, and linguistic origins of the war on invasive species, in Roslyn M. Frank, Rene Dirven, Tom Ziemke and Enrique Bernárdez

(eds.), *Body, Language and Mind. Volume 2: Sociocultural Situatedness*, New York: Mouton de Gruyter, 169–195.

Лејкоф 1987: George Lakoff, The death of dead metaphor. *Metaphor and Symbolic Activity*, 2, 143–147.

Лејкоф и Тарнер 1989: George Lakoff & Mark Turner, *More than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*, Chicago: University of Chicago Press.

Лејкоф и Џонсон 2003: George Lakoff & Mark Johnson, *Metaphors We Live By*, 2nd ed., Chicago – London: The University of Chicago Press.

РСЈ: *Речник српскога језика*, 2. изд. (2011), Нови Сад: Матица српска.

Тарнер 1998: Mark Turner, Figure, in: Albert N. Katz, Cristina Cacciari, Raymond W. Gibbs, Jr & Mark Turner (eds.), *Figurative Language and Thought*, New York: OUP, 44–87.

Фоконије и Тарнер 2002: Gilles Fauconnier & Mark Turner, *The Way We Think: Conceptual Blending And The Mind's Hidden Complexities*, New York: Basic Books.

THE RELATIONSHIP BETWEEN POETIC AND CONVENTIONAL METAPHOR IN THE TITLES OF BIOGRAPHICALLY ORIENTED INTERVIEWS: A COGNITIVE APPROACH

Summary

In this study, from the perspective of cognitive linguistic theories, including theories of conceptual integration and conceptual metaphor, we discuss figurativity of conventional and poetic metaphor in the titles of the books of dialogues with prominent cultural workers published as the “Odgovori” Collection of the author Miloš Jevtić. Conceptual and linguistic mechanisms by which figurative metaphors arise are established, as well as those which separate conventional from real poetic metaphors. Degree of figurativity is explained with regard to various factors: complexity of conceptual integration network, (non)typicality of connection between conceptual domains, (non)conventionality of linguistic expressions of these conceptual connections, etc.

Key words: poetic metaphor, conceptual metaphor, cognitive linguistics, interview, titles

Marko Janičijević